

Handboek gesprekstherapie

De persoonsgerichte experiëntiële benadering

G. Lietaer, G. Vanaerschot, J.A. Snijders, R.J. Takens (red.)

Eerste druk, 2008

Eerste druk, tweede oplage, 2010

© De Tijdstroom uitgeverij, 2008. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 138 7

NUR 777

Inhoud

Ten geleide — 9

Hoofdstuk 1

Contouren van het cliëntgericht-experientiële paradigma — 11

G. Lietaer

DEEL 1 KERNDIMENSIES

Subdeel 1.1 Hoekstenen van het therapeutisch proces

Hoofdstuk 2

Het beleven als centrale focus — 29

G. Vanaerschot en G. Lietaer

Hoofdstuk 3

Authenticiteit en aanvaarding: voedingsbodem van het therapeutische werk — 49

G. Lietaer

Hoofdstuk 4

Empathie: een driefasisch proces — 81

G. Vanaerschot

Hoofdstuk 5

Persoonlijkheidstheorie en theorie van persoonlijkheidsverandering. — 121

Deel 1. De visie van Rogers

G. Vanaerschot en G. Lietaer

Hoofdstuk 6

Persoonlijkheidstheorie en theorie van persoonlijkheidsverandering. — 139

Deel 2. De visie van Gendlin

G. Vanaerschot en G. Lietaer

Hoofdstuk 7

Persoonlijkheidstheorie en theorie van persoonlijkheidsverandering. — 161

Deel 3. De visie van Greenberg; empirisch onderzoek en algemeen besluit

G. Lietaer en G. Vanaerschot

Subdeel 1.2 Recentere exploratieve invalshoeken

Hoofdstuk 8

Focusing en de experiëntiële aspecten van psychotherapie — 181

T. Coffeng en E. Vlerick

Hoofdstuk 9

Interactioneel proceswerk — 205

G. Vanaerschot, G. Lietaer en M. Gundrum

Hoofdstuk 10

De pijn van het zijn: confrontatie met existentiële dilemma's in cliëntgericht-experiëntiële psychotherapie — 233

K. Renders en M. Cooper

Hoofdstuk 11

Psychodrama: een actiegerichte invalshoek — 251

L. Verhofstadt-Denève

DEEL 2 PROCESDIFFERENTIËLE PERSPECTIEVEN

Subdeel 2.1 Algemene procesdiagnostiek

Hoofdstuk 12

Intake en indicatiestelling voor een cliëntgericht-experiëntiële psychotherapie — 281

R.J. Takens

Hoofdstuk 13

Fasering van het therapeutische proces — 301

R.J. Takens

Hoofdstuk 14

Diepgang in het exploratieproces: analyse van de therapeutische interactie — 323

R.J. Takens

Hoofdstuk 15

Differentieel empathisch interactieaanbod — 347

G. Vanaerschot

Subdeel 2.2 Specifieke ervaringsmodi

Hoofdstuk 16

Cliëntgericht-experientiële speltherapie — 373

T. Maeyens, P. Schoenmakers en G. Vanaerschot

Hoofdstuk 17

Werken met dromen — 399

H. Snijders

Hoofdstuk 18

Contactwerk bij psychotisch functioneren — 417

D. Van Werde

Subdeel 2.3 Specifieke procestaken en problematieken: drie voorbeelden

Hoofdstuk 19

Werken met de innerlijke criticus: microtheorie van een procestaak — 433

N. Stinckens

Hoofdstuk 20

Een cliëntgericht-experientiële behandelprogramma voor depressie — 457

H. Snijders

Hoofdstuk 21

De behandeling van de borderline persoonlijkheidsstoornis vanuit een cliëntgericht-experientiële perspectief — 479

H. Snijders

DEEL 3 SYSTEEMGERICHTE GESPREKSTHERAPIE

Hoofdstuk 22

Cliëntgericht-experientiële groepspsychotherapie in interactioneel perspectief — 503

H. Snijders en G. Lietaer

Hoofdstuk 23

Partnerrelatietherapie: een 'emotionally focused' handleiding — 527

A.M. Snijder en S. Johnson

Hoofdstuk 24

Gezinstherapie en ouderbegeleiding: een handleiding voor interactionele, experientiële en persoonsgerichte interventies — 545

M. Behr [Vertaling: R.J. Takens]

BESLUIT

Hoofdstuk 25

Epiloog: taken voor de toekomst — 569

G. Lietaer

Literatuur — 587

Personalialia — 645

Personenregister — 649

Zakenregister — 657

Ten geleide

In 1991 verscheen het *Leerboek gesprekstherapie* dat 'een systematisch geheel moest worden waarin alle belangrijke onderwerpen en opvattingen binnen de cliëntgerichte oriëntatie zo volledig mogelijk en in hun onderlinge samenhang aan de orde zouden moeten komen' (Swildens, de Haas, Lietaer, & Van Balen, 1991, p. 11). Tot op de dag van vandaag werd van dit basiswerk in hoge mate gebruik gemaakt in het kader van opleiding en verdere vorming. Sinds enkele jaren echter is er een behoefte gegroeid aan een grondige herziening ervan. Onze therapieoriëntatie heeft in de voorbije zeventien jaren immers een sterke evolutie doorgemaakt: er is een stroom van publicaties op gang gekomen, de verschillende subrichtingen hebben zich verder ontwikkeld en elkaar wederzijds bevrucht, en vanuit een veranderde maatschappelijk-professionele context zijn er nieuwe aandachtspunten op de voorgrond gekomen. Tijd dus voor een actualisering en een vernieuwde synthese van ons gedachtegoed. Dit is dan ook de bedoeling van het hier voorliggende handboek.

Met een vierkoppige redactie, bestaande uit twee Vlaamse en twee Nederlandse collega's, hebben wij ons aan het werk gezet. Anders dan bij het vroegere leerboek hebben wij tweederde van het aantal hoofdstukken zelf geschreven. Voor de hoofdstukken waar wij ons niet of minder goed in thuis voelden konden we een beroep doen op de enthousiaste en competente medewerking van externe collega's, waaronder drie uit het buitenland. Slechts twee hoofdstukken werden geschreven door dezelfde auteurs als in het vroegere leerboek. Dit betekent dat het hier niet zomaar om een 'herwerkte uitgave' gaat, maar om een handboek dat voor negentig procent nieuw is. Ook de hoofdstukken van dezelfde auteurs zijn grondig bijgewerkt vanuit de recente literatuur.

Uiteraard hebben wij voor dit handboek keuzes moeten maken en hebben wij bepaalde klemtonen gelegd. Wij vermelden de voornaamste.

- We kiezen voor het cliëntgericht-experientiële paradigma in de brede zin van het woord: niet enkel de klassiek-rogeriaanse benadering, maar tevens de andere suboriëntaties uit de experientiële-humanistische traditie die – zeker in Nederland en Vlaanderen – mede deel zijn gaan uitmaken van ons therapeutisch werk. Het zijn: de focusinggeoriënteerde benadering, de procesexperientiële of emotiegerichte benadering (met invloeden uit Gestalt), de existentiële psychotherapie, de interpersoonlijke/interactionele benadering en actiegerichte procedures zoals psychodrama. Ofschoon wij in een beperkt aantal hoofdstukken afzonderlijk aandacht besteden aan deze suboriëntaties, hebben wij in de andere hoofdstukken gepoogd tot een hoger niveau van integratie te komen, waarbij de suboriëntaties als het ware naadloos met elkaar vervlochten zijn. De keuze voor het bredere paradigma stelde ons wel voor een probleem inzake de naamgeving. In de lijn van het vorige leerboek en van wat in de Duitstalige landen gebruikelijk is, kiezen we voor 'Gesprekstherapie' als hoofdtitel van het boek. Als ondertitel kiezen we voor 'de persoonsgerichte experientiële benadering' omdat deze benaming internationaal meer en meer veld wint. Binnen de hoofdstukken zelf gebruiken we meestal de ietwat complexere benaming 'cliëntgericht-experientiële' omdat hiermee specifiekere wordt aangegeven welke benaderingen uit de humanistische traditie deel uitmaken van onze bredere integratieve synthese.

- We willen op de eerste plaats een overzicht bieden van hoe cliëntgericht-experientiële psychotherapie er actueel uitziet en beoefend wordt. Dit brengt mee dat we slechts minimale aandacht geven aan de geschiedenis van ons paradigma; in het eerste hoofdstuk verwijzen we hiervoor naar enkele degelijke recente publicaties. Ook wat betreft de literatuurverwijzingen plaatsen wij de referenties van na 1990 extra in reliëf.
- Ofschoon de kerndimensies van ons paradigma een centrale plaats toebedeeld krijgen in het handboek (in de eerste zeven hoofdstukken), geven wij ook ruime aandacht aan de belangrijke evolutie binnen onze benadering tot een meer gedifferentieerde aanpak van specifieke processen en problemen. Daar waar mogelijk illustreren we dit 'nieuwe geluid' aan de hand van beschrijvingen van concreet uitgewerkte handleidingen. Wij willen hiermee het cliché uit de wereld helpen dat onze therapieoriëntatie zich zou beperken tot een generalistische visie op de door Rogers beschreven grondhoudingen van de therapeut.
- Bij het merendeel van de thema's die in het handboek aan bod komen verwijzen wij naar overzichtsartikelen van het uitgevoerde empirisch onderzoek, alsook naar – meestal Nederlandstalige – meetinstrumenten die gebruikt kunnen worden bij verder onderzoek. Hiermee willen we de toegankelijkheid tot het empirisch onderzoek binnen onze oriëntatie vergroten en een overzicht bieden van het ruime aanbod aan onderzoeksinstrumenten dat vanuit ons paradigma werd ontwikkeld.
- Therapeutisch werken met kinderen en adolescenten wordt dikwijls stiefmoederlijk behandeld in handboeken uit onze oriëntatie. In dit handboek willen wij 'kind en jeugdige' een volwaardige plaats geven. Naast een hoofdstuk over speltherapie en een hoofdstuk over gezinstherapie en ouderbegeleiding hebben wij er voor gezorgd dat er in veel andere hoofdstukken voldoende illustraties opgenomen zijn uit therapieën met kinderen en jeugdigen.
- Verder hebben wij veel aandacht willen besteden aan het didactische aspect van het handboek. Steeds worden de concepten, principes en processen op zo concreet mogelijk niveau beschreven en is het handboek – naar goede rogeriaanse traditie – doorspekt met klinische vignetten en therapietranscripten. Aan het einde van elk hoofdstuk is er steeds een rubriek 'Aanbevolen lectuur' opgenomen, die de geïnteresseerde lezer helpt bij het zoeken naar aanvullende literatuur ter verdieping van de besproken thema's.
- Tenslotte nog een paar 'pragmatisch redactionele' keuzes. Inzake het linguïstische genderprobleem kozen wij voor volgende oplossing: in de hoofdstukken met een vrouwelijke hoofdauteur wordt zowel voor de cliënt als de therapeut de zij/haar vorm gebruikt (tenzij het om inhoudelijke redenen niet kan); in de hoofdstukken met een mannelijke hoofdauteur wordt de hij/hem vorm gebruikt. Wat betreft de literatuur waaraan gerefereerd wordt, hebben wij gekozen voor een samengestelde lijst op het einde van het boek; dit bespaart een niet gering aantal pagina's en het geeft meteen een totaalzicht op alle vermelde publicaties.

Met enige trots bieden wij dit handboek aan. We zijn er van overtuigd dat het om een gedegen kristallisatie gaat van de *body of knowledge* van het cliëntgericht-experientiële paradigma, een *state of the art* anno 2008. Wij hopen dan ook dat het nog lange tijd een rijke bron van inspiratie zal blijken te zijn voor therapeuten in opleiding, voor ervaren therapeuten die aan herbronning willen doen en voor andere collega's bij wie 'het helpende gesprek' deel uitmaakt van hun beroepsactiviteit.

Namens de redactie,
 Germain Lietaer